

Mojca Šeme

Slovenski sistem socialnega varstva otrok in družin s podsistemom zaščite otrok: konceptualna opredelitev in umestitev v mednarodne tipologije¹

Predstavljeni sta konceptualizacija slovenskega sistema socialnega varstva otrok in družin s podsistemom zaščite otrok (SVOD/zo) ter njegova umestitev v izbrane mednarodne tipologije. Avtorica z uporabo deskriptivne in interpretativne metode ter diskurzivno občutljivega pregleda virov analizira zgodovinske, politične in zakonodajne vplive, ki so oblikovali trenutno usmeritev sistema SVOD/zo. Rezultati kažejo, da se je po osamosvojitvi v Sloveniji sprva oblikoval kombiniran sistem, ki je združeval elemente konservativno-korporativističnih in socialdemokratskih sistemov – oba tipa sistemov varstva in zaščite otrok sta primarno usmerjena v zagotavljanje storitev podpore družinam. V zadnjem desetletju in več so globalna gospodarska kriza, reorganizacija centrov za socialno delo, spremembe zakonodaje, varčevalni pritiski in drugi dejavniki pripomogli k temu, da se v slovenskem sistemu SVOD/zo vse bolj krepijo elementi, ki so značilni za neoliberalne sisteme varstva in zaščite otrok – ti so po navadi primarno usmerjeni v zaščito otrok, manj pa v zagotavljanje storitev podpore družinam. Ob tem se v zadnjem desetletju v sistemu krepi tudi na otroka osredotočen vzorec, v skladu z mednarodnimi trendi. V sistemu SVOD/zo je treba krepiti elemente, ki so primarno usmerjeni v zagotavljanje storitev podpore družinam, saj država s tem uresničuje ustavno načelo socialnosti države.

Ključne besede: družinska politika, podpora družinam, centri za socialno delo, zgodnja pomoč, neoliberalizem.

Mojca Šeme je asistentka na Fakulteti za socialno delo. Trenutno pripravlja doktorsko disertacijo, v kateri razvija pristop »zgodnja pomoč in podpora« v socialnem delu z otroki in družinami, za kontekst slovenskih centrov za socialno delo. Kontakt: mojca.seme@fsd.uni-lj.si

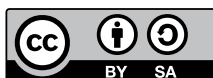
The Slovenian system of social welfare for children and families with a child protection subsystem: conceptual definition and placement in international typologies

Conceptualization of the Slovenian child and family social welfare system with the child-protection subsystem is presented and situated within selected international typologies. Using descriptive and interpretative methods, together with a discourse-sensitive review of sources, the historical, political, and legislative influences that have shaped the current orientation of the system are analysed. The findings indicate that, following Slovenia's independence, a combined system initially emerged, integrating elements of conservative-corporatist systems and social-democratic systems – both types of systems being primarily oriented toward the provision of family support services. Over the past decade and more, however, the global economic crisis, the reorganization of social work centres, legislative changes, austerity pressures, and other factors have contributed to the strengthening of elements within the system that are characteristic of neoliberal child protection systems, which are typically primarily focused on child protection rather than on the provision of family support services. At the same time, a child-centred pattern has also been strengthening within the Slovenian system over the past decade, in line with international trends. Within the Slovenian system, it is necessary to strengthen those elements that are primarily oriented toward the provision of family support services, as this enables the state to fulfil the constitutional principle of the social welfare state.

Key words: family policy, family support, social work centres, early help, neoliberalism.

Mojca Šeme is a teaching assistant at the Faculty of Social Work. She is currently preparing her doctoral dissertation, in which she is developing the Early Help and Support approach in social work with children and families, for the context of social work centres in Slovenia. Contact: mojca.seme@fsd.uni-lj.si

1 Članek je nastal kot rezultat raziskave, ki sem jo opravila v okviru moje doktorske disertacije z naslovom *Zgodnja pomoč in podpora v socialnem delu z otroki in družinami*.

Uvod

Slovenski sistem socialnega varstva otrok in družin s podsistemom zaščite otrok (sistem SVOD/zo) v znanstveni literaturi še ni bil jasno in analitično opredeljen kot poseben podsistem znotraj širših sistemov, v katere je umeščen. Prav tako doslej še ni bil konceptualiziran in analitično umeščen v uveljavljene mednarodno primerjalne tipologije sistemov socialnega varstva in zaščite otrok² (prim. Gilbert, 1997; Gilbert idr., 2011; Berrick idr., 2023). To je ovira, saj sta tako konceptualizacija kot tudi razumevanje usmerjenosti sistema prvi pogoj, da lahko razumemo medsebojen vpliv med usmerjenostjo sistema in strokovnim delom z otroki in družinami na centrih za socialno delo (CSD), ki so ključne institucije znotraj sistema SVOD/zo.

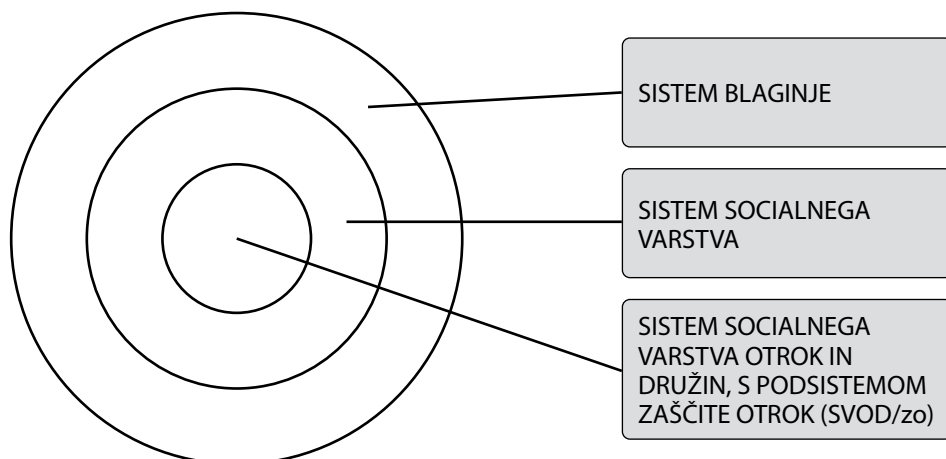
Razumevanje sistema in njegove usmerjenosti je tudi ključen manjkajoči člen za oblikovanje politik in praks, ki bi slovenski sistem SVOD/zo usmerjale v smer blaginje vseh otrok in družin v družbi. To je tudi eden od ključnih ciljev, zapisanih v *Resoluciji o družinski politiki 2018–2028: vsem družinam prijazna družba* (2018).

Sistem SVOD/zo je najprej mogoče razumeti kot del širšega okvira socialne države³, saj je Slovenija po *Ustavi RS* (2025, 2. člen) socialna država. V njej je država dolžna varovati družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarjati za to varstvo potrebne razmere (*Ustava RS*, 2025, 53. člen), ob tem pa zagotavljati tudi posebno varstvo in skrb otrok (*Ustava RS*, 2025, 56. člen). Sistem SVOD/zo je možno razumeti tudi kot specializiran podsistem sistema socialnega varstva, ki je sam umeščen znotraj širšega sistema blaginje (gl. sliko 1). Socialna varnost je v tem kontekstu razumljena kot temeljni cilj sistema blaginje, ki se uresničuje z različnimi politikami, programi in ukrepi v več sektorjih, zlasti na področju socialnega varstva, vzgoje in izobraževanja, zdravstva, pravosodja in stanovanjske politike, ter z delovanjem institucij v teh sektorjih.

2 Ko v članku na splošno pišem o sistemih na področju, uporabljam krovni pojem sistemi socialnega varstva in zaščite otrok, saj se poimenovanja sistemov v posamičnih državah med seboj razlikujejo. Ko v članku pišem o slovenskem sistemu, pa dosledno uporabljam en pojem – in sicer sistem SVOD/zo. Ta poudarja primarno osredotočenost sistema na socialno varstvo otrok in družin ter zagotavljanje podpore družinam. Poimenovanje je tudi v skladu s tem, kako so na centrih za socialno delo opredeljena delovna področja (npr. področje varstva otrok in družin, s podpodročjem ukrepov za varstvo koristi otroka oziroma zaščite otrok).

3 Za namen članka je pomembno razlikovati med pojmom socialna država in država blaginje, saj nista sinonima. V članku se opiram na razumevanje koncepta država blaginje, kot ga razumejo sociologi, ki se ukvarjajo s socialno politiko. Ti socialno državo razumejo kot ožji pojem, ki se nanaša predvsem na zavarovalno socialno politiko in zagotavljanje socialne varnosti, pojem država blaginje pa kot širši pojem in okvir, znotraj katerega država uresničuje blaginjo prebivalstva prek javnih politik, programov in ukrepov (prim. Filipovič Hrast in Rakar, 2019). Za namen članka je pomembno razlikovati tudi med državo blaginje in sistemom blaginje, o tem več v nadaljevanju.

Slika 1: Umeščenost slovenskega sistema SVOD/zo v sistem blaginje in socialnega varstva.

Področje socialnega varstva otrok in družin je v slovenskem sistemu socialnega varstva urejeno z *Zakonom o socialnem varstvu* (1992) in tudi z drugimi področnimi predpisi, kot sta na primer *Družinski zakonik* in *Zakon o preprečevanju nasilja v družini*.

Potreba po konceptualizaciji in razumevanju aktualne usmerjenosti slovenskega sistema SVOD/zo se kaže tudi zaradi izzivov, s katerimi se trenutno srečujejo tako sistem SVOD/zo kot CSD-ji. Več raziskav je pokazalo, da se strokovno delo z otoki in družinami, ki živijo v revščini in socialni izključenosti, v zadnjem desetletju in več na CSD-jih vse bolj odmika od podpornih storitev v skupnosti k administrativnim in upravno-pravnim nalogam (Sitar Surič, 2016; Mešl in Kodele, 2016a, 2025; Žnidar idr., 2020; Mešl in Ilešič, 2020). Namesto sodelovalnega socialnega dela z družinami v skupnosti na CSD-jih že več let prevladujejo predvsem nesodelovalne oblike strokovnega dela, med njimi npr. obravnava⁴ družin (Mešl in Kodele, 2016b).

Poleg tega je strokovno delo z otroki in družinami v kompleksnih obremenjujočih okoliščinah po zaznavah socialnih delavk s CSD-jev, ki so sodelovale v raziskavi v okviru moje doktorske disertacije, večinoma usmerjeno v krizne in reaktivne odzive sistema, ki se aktivirajo šele, ko so okoliščine v družini že dlje časa kompleksne in obremenjujoče ter zato težje rešljive. Takšna prepozna »pomoč« na način gašenja požarov po zaznavah sodelujočih v raziskavi zelo prevladuje nad socialno preventivo. Opozarjam (v Petrovčič, 2025), da sta dve od posledic takšne obravnave otrok in družin tudi povečanje števila odvzemov otrok iz družin in s tem povezan povečan pritisk na rejniški sistem in institucije (krizne centre, stanovanjske skupine in strokovne centre). To je v sistemu SVOD/zo zdaj velik problem.

4 V sodobnem sodelovalnem socialnem delu se izogibamo uporabi pojma »obrnava«, saj ta lahko implicira objektivizirajoč in hierarhičen odnos med strokovnjakom in družino. Raje uporabljamo pojme, ki poudarjajo sodelovanje, delovni odnos soustvarjanja, partnerstvo z družino. Pojem, ki v tem kontekstu lahko ustrezno nadomesti besedo »obrnava«, je »pomoč in podpora«.

Opisano delovanje CSD-jev nakazuje, da se v slovenskem sistemu SVOD/zo v zadnjih letih vse bolj krepijo elementi, ki so po mednarodno primerjalnih tipologijah sistemov varstva in zaščite otrok (npr. Gilbert, 1997; Gilbert idr., 2011; Berrick idr., 2023) značilni za države z neoliberalnimi sistemi države blaginje – ti so po navadi primarno usmerjeni v prepozne odzive sistema in zaščito otrok, tako da je zagotavljanje pravočasnih storitev podpore družinam v njih na obrobju. Hkrati trenutno delovanje CSD-jev kaže tudi na slabljenje elementov, značilnih za države s socialdemokratskimi in konservativno-korporativističnimi sistemi blaginje. Oboji so po mednarodno primerjalnih tipologijah primarno usmerjeni v zagotavljanje storitev podpore družinam. Ob krepitvi zaščitnih elementov, od uveljavitve *Družinskega zakonika* (2017), se v sistemu vse bolj krepi tudi na otroka osredotočen vzorec.

V članku bom konceptualizirala in analitično umestila usmerjenost slovenskega sistema SVOD/zo glede na izbrane mednarodne primerjalne tipologije sistemov varstva in zaščite otrok. Moje glavno raziskovalno vprašanje je: kako so se spremembe v slovenskem sistemu blaginje kazale v razvoju in trenutno prevladujoči (kombinaciji) usmerjenosti slovenskega sistema SVOD/zo? Da bi na to vprašanje lahko odgovorila, sem si postavila štiri podvprašanja: (1) katere zgodovinske, družbene in politične spremembe, ki so se zgodile v širšem sistemu blaginje, so zaznamovale tudi razvoj in usmerjenost slovenskega sistema SVOD/zo; (2) v katero od prevladujočih usmeritev – zaščito otrok, zagotavljanje storitev podpore družinam oziroma na otroka osredotočen vzorec – je slovenski sistem SVOD/zo trenutno umeščen; (3) kako na usmerjenost slovenskega sistema SVOD/zo vplivajo globalni in evropski pravni trendi; ter (4) kako se trenutna prevladujoča usmerjenost slovenskega sistema SVOD/zo kaže v praksi na CSD-jih, ko gre za socialno delo z otroki in družinami v kompleksnih obremenjujočih okoliščinah.

Metodologija

Članek temelji na kombinaciji deskriptivne in interpretativne metode ter diskurzivno občutljivega pregleda izbranih virov. Z deskriptivno metodo sem sistematično predstavila ključne značilnosti razvoja, institucionalne ureditve in normativnega okvira slovenskega sistema SVOD/zo. Interpretativno metodo sem uporabila za analizo in konceptualno umestitev slovenskega sistema SVOD/zo v širše mednarodne tipologije sistemov varstva in zaščite otrok. Pri preučevanju petih izbranih virov sem uporabila diskurzivno občutljiv pregled rabe ključnih konceptov in diskurzov, z vidika treh prevladujočih usmeritev, prepoznanih v mednarodno primerjalnih tipologijah sistemov varstva in zaščite otrok.

Diskurzivno občutljiv pregled *Zakona o socialnem varstvu* (1992) in *Družinskega zakonika* (2017) v prispevku izhaja predvsem iz perspektive socialnega dela, sociologije socialne politike in mednarodno primerjalnih tipologij sistemov – in se ne osredotoča na pravno razlago zakonskih določb, saj

namen prispevka ni presoja zakonov kot pravnih aktov, temveč razumevanje, kako ideološko ozadje v dokumentih sooblikuje prakso socialnega dela z družinami na CSD-jih in v sistemu SVOD/zo.

Ker v slovenskem prostoru sistem SVOD/zo še ni bil podrobneje konceptualiziran kot poseben podsistem sistema socialnega varstva, je članek raziskovalno eksplorativen. Kot tak je lahko analitična podlaga za nadaljnje empirične in primerjalne raziskave.

Pregled literature

V nadaljevanju predstavim pregled literature o različnih usmeritvah sistemov varstva in zaščite otrok. Pri tem izhajam iz ene uveljavljene teoretske tipologije in več mednarodno primerjalnih tipologij sistemov varstva in zaščite otrok. Pregled literature vključuje tudi sociološke razprave o usmerjenosti sistema blaginje v Sloveniji.

Usmeritve sistemov varstva in zaščite otrok ter ideološko-politični vplivi

Vsaka država ima svojstven sistem varstva in zaščite otrok. Sistemi držav se med seboj razlikujejo zaradi razlik v aktualnih in preteklih politično-ideoloških, zakonodajnih, ekonomskih in drugih družbenih okoliščinah, v katere je sistem posamične države umeščen. Prevladujoča politična ideologija – lahko je neoliberalna, neokonservativna, socialdemokratska, socialistična, populistična ali druga – je ključen dejavnik, ki z dominantnimi družbenimi diskurzi sovpliva na oblikovanje zakonodaje, javnih politik, praks in pristopov v socialnem delu z otroki in družinami (Creasy in Corby, 2023).

Okvir ideoloških perspektiv po Fox Harding

Prva pomembna tipologija, ki jo lahko uporabimo kot uvod v analizo usmeritve slovenskega sistema SVOD/zo, je uveljavljena tipologija avtorice Fox Harding (1991ab; 1997). Razlikuje štiri ideološke usmeritve v sistemih varstva in zaščite otrok, ko gre za razumevanje razmerja med otrokom, družino in državo. Pri tem izhaja iz predpostavke, da so politike, prakse in pristopi v določenem sistemu vedno izraz širših ideoloških predstav o starševski odgovornosti, avtonomiji družine, legitimnosti državnega posega v družino in vlogi strokovnjakov v mreži pomoči. Štiri idealno-tipske usmeritve so:

- (1) Usmeritev laissez-faire, ki avtonomijo družine razume skozi patriarhalno lečo, zato zagovarja minimalno vlogo države pri posegu v družino – starševska in patriarhalna avtoriteta v družini sta v takih sistemih omejeni oziroma prekinjeni v skrajnih okoliščinah neustrezne skrbi za otroka. Avtorica tipologije jo za angleški kontekst povezuje z viktorijansko dobo.
- (2) Državni paternalizem pri zaščiti otrok se nanaša na perspektivo, ki zagovarja precej lažjo in pogostejšo uporabo prisilnih posegov države v

družino z namenom zaščite otrok pred zlorabo in zanemarjanjem ter domnevno neustrezno starševsko skrbjo. Blaginja in zaščita otroka sta v tej perspektivi pomembnejši od avtonomije družine.

- (3) Perspektiva obrambe pravic staršev in pravic matične družine poudarja pomen otrokove matične družine in potrebo po njenem ohranjanju. V tej perspektivi je vloga države aktivna, vendar ne v obliki prisilnih posegov v družino, temveč predvsem z zagotavljanjem celostnih, v primerih nekaterih držav celo univerzalnih storitev podpore družinam. To perspektivo zaznamuje načelo neinterveniranja v družino.
- (4) Perspektiva, ki poudarja pravice otrok in osvoboditev otrok, se nanaša na pravice otrok do avtonomije in soudeležbe pri pravicah, ki jih družba po navadi priznava odraslim. Povezana je s koncepti, kot so upoštevanje glasu otroka, otrokovih želja in potreb, in tudi z možnostjo ločenega zastopanja otroka v sodnih postopkih.

Omenjena avtorica poudarja, da so sistemi konkretnih držav največkrat kombinacija teh idealno-tipskih usmeritev. To je pozneje potrdila tudi mednarodno primerjalna tipologija sistemov varstva in zaščite otrok, ki jo je opravil Gilbert s sodelavci (2011).

Mednarodna primerjalna tipologija Gilberta in sodelavcev

Za dodatno analizo usmerjenosti slovenskega sistema SVOD/zo so ključne tudi ugotovitve mednarodno primerjalnih tipologij sistemov varstva in zaščite otrok. Prvo je pred tremi desetletji razvil Gilbert (1997). V njej je analiziral in primerjal sisteme varstva in zaščite otrok v devetih kapitalističnih državah. Sisteme teh držav je razdelil na sisteme, usmerjene v zaščito otrok, in sisteme, osredotočene na zagotavljanje storitev podpore družinam.

Ena temeljnih razlik med obema usmeritvama sistemov se nanaša na to, kako se v vsaki od njiju konceptualizira⁵ zlorabo in zanemarjanje otrok oziroma pomanjkljivo ali nezadostno skrb. Konceptualizacija tega in drugih pojmov, ki se uporabljajo v konkretnem sistemu, namreč pomembno vpliva na to, kako se sistem odziva na otroka in družino. V sistemih, usmerjenih v zaščito otroka, sta zloraba in zanemarjanje praviloma razumljena na način, ki individualizira krivdo in odgovornost predvsem na starše, ki so v takih kontekstih pogosto obravnavani kot glavni vir tveganja za otroka; to se kaže tudi v označevanju staršev kot problematičnih, disfunkcionalnih ali moralno spornih.

Takšno razumevanje usmerja delovanje sistema v administrativni in upravno-pravni model obravnave, v katerem prevladujejo preverjanje,

5 Koncept »zloraba in zanemarjanje« je družben konstrukt, značilen za sisteme, ki so usmerjeni predvsem v zaščito otrok. V sistemih, ki so osredotočeni na zagotavljanje storitev podpore družinam, pogosteje zasledimo govor o pomanjkljivi ali nezadostni skrbi (in še to na splošno, torej ne v povezavi s starševsko skrbjo – to ni naključje, saj s tem država kaže na kontekstualno razumevanje razlogov za pomanjkljivo ali nezadostno skrb in s tem tudi svojo soodgovornost za blaginjo otrok v družbi).

nadzor starševske skrbi in formalni postopki. V ospredju je upravljavska logika strokovnega dela, ki delo z družinami vse bolj preusmerja od na odnosu utemeljene sodelovalne podpore družinam v skupnosti. Strokovno delo v teh sistemih se redkeje gradi na partnerskem odnosu s starši. Tudi obiski strokovnih delavk na domovih družin so večinoma v funkciji nadzora nad družino, ne pa v funkciji pomoči in podpore. Starši so v takih sistemih pogosto obravnavani kot nasprotna stranke v postopku, odnos med njimi in socialno delavko pa je konfrontacijski (prim. Gilbert, 1997; Gilbert idr., 2011; Featherstone idr., 2014; Rogowski, 2024).

Nasprotno pa sistemi, usmerjeni v podporo družinam, pomanjkljivo ali nezadostno skrb pogosteje razumejo kot posledico kompleksnih življenjskih psihosocialnih okoliščin, v katerih se znajdejo otroci, starši in družine. V ospredju teh sistemov je poglobljeno vprašanje, kakšno podporo države potrebuje družina, predvsem starši, da bi lahko bolje poskrbeli za otroka. Odziv sistema na stisko otroka in družine se zato praviloma začne s ponudbo podpornih storitev staršem, ki izhajajo iz ocene potreb in virov družine. Strokovno delo z družinami temelji na sodelovanju, partnerstvu, gradnji odnosa in skupnem iskanju rešitev, predvsem s starši, še pred prisilnimi ukrepi.

Za sisteme, usmerjene v podporo družinam, je značilno, da se odziv sistema praviloma začne na prostovoljni podlagi in da temelji na sodelovanju in zaupanju med strokovnimi delavkami in družino. Poseg države v družino v teh sistemih ni razumljen predvsem kot nadzor ali sankcija, temveč kot podpora staršem in družini pri spoprijemanju z življenjskimi stiskami in vzgojnimi izzivi. Zaporedje in logika odzivanja v takih sistemih je najprej pomoč in podpora družini ter krepitev starševskih zmožnosti, šele ob neuspehu takega pristopa pa pridejo v poštev morebitni prisilni ukrepi in posegi v družino. Starši so v takih sistemih obravnavani kot ključni partnerji v procesih pomoči in podpore, strokovno delo pa je usmerjeno v gradnjo delovnega odnosa, skupno opredeljevanje potreb otroka in družine ter iskanje rešitev, ki so sprejemljive za starše in družino – in so hkrati v otrokovo korist. V ospredju teh sistemov so tako interesi otrok kot tudi interesi staršev.

Dogovori s starši so sodelovalni, tudi glede morebitnih namestitev otrok zunaj doma, zato so posegi države v družino manj zaznamovani s prisilo, nadzorom in stigmo. Prav osredotočenost sistema na prostovoljnost, sodelovanje in podporo družinam omogoča zgodnejše odzive sistema in zmanjšuje potrebo po poznih, kriznih in prisilnih intervencijah (prim. Gilbert, 1997; Gilbert idr., 2011; Featherstone idr., 2014; Rogowski, 2024).

Gilbert (1997) je v svoji prvi analizi sisteme, usmerjene v zaščito otrok, prepoznal v anglosaških državah (Združeno kraljestvo, Kanada, Združene države Amerike), v katerih so takrat prevladoval neoliberalne politike. Znotraj usmeritve, osredotočene na podporo družinam, je prepoznal dva podtipa sistemov – najprej sisteme, usmerjene v univerzalno podporo družinam, z zakonsko določeno dolžnostjo prijaviti sum zlorabe in zanemarjanja otroka pristojnim organom (Danska, Švedska, Finska) – taki odzivi so bili značilni za države, ki so imele v tistem času prevladujoče socialdemokratske politike; ter

sisteme, usmerjene v podporo družinam, brez zakonsko določene dolžnosti prijaviti sum zlorabe in zanemarjanja otroka pristojnim organom (Belgija, Nemčija, Nizozemska) – ti sistemi so bili v času analize značilni za države s prevladujočimi konservativno-korporativističnimi elementi.

Gilbert s sodelavci (2011) je ugotovil, da se njegova prva tipologija uje ma z mednarodno primerjalno tipologijo režimov blaginje Esping-Andersena (1990), ki režime deli na liberalne, socialdemokratske in konservativno-korporativistične (o tem več v nadaljevanju).

Gilbertova (1997) prva mednarodna primerjalna tipologija je model za vse nadaljnje analize (npr. Gilbert idr., 2011). Poznejša analiza, ki jo je Gilbert s sodelavci (2011) opravil na sistemih varstva in zaščite otrok v istih državah – poleg tega so v analizo dodali še Norveško – je prikazala številne spremembe, ki so se v predhodno raziskanih sistemih zgodile v času med prvo in drugo analizo. Najpomembnejša sprememba je bil vznik novega, na otroka osredotočenega vzorca, ki se pojavi v vseh sistemih, ne glede na predhodno usmeritev. Poleg tega so omenjeni avtorji ugotovili, da se sodobni sistemi varstva in zaščite otrok vse bolj hibridizirajo. V sistemih, ki so bili v devetdesetih letih primarno osredotočeni na zagotavljanje storitev podpore družinam, se v drugem tisočletju začnejo močno krepiti tako zaščitni kot tudi na otroka osredotočeni vzorci. Tudi v predhodno zaščitnih sistemih (npr. Združeno kraljestvo), se zelo krepiti na otroka osredotočen vzorec, vsaj nekoliko pa tudi podpora družinam v skupnosti (gl. Munro, 2011).

Ta vidik je za članek pomemben, saj pokaže, da so sistemi varstva in zaščite otrok živ organizem, ki se spreminja glede na družbeno-politične okoliščine in čas, v katerem je konkretna država, regija in tudi svet.

Nova paradigma - sistem, osredotočen na otroka

Konvencija o otrokovih pravicah (Organizacija združenih narodov, 1989) je vplivala na pojav novega, na otroka osredotočenega vzorca. Gilbert idr. (2011) tega vzorca ne razumejo, kot da gre za nov, samostojen tip sistema, temveč kot novo paradigmo, ki začne od znotraj preobrazati zaščitno in podporno usmeritev. Nov vzorec je utemeljen na razumevanju otrok kot ločenih pravnih subjektov in s tem samostojnih nosilcev pravic, to pa v sistemih sproža nova vprašanja ravnovesja med pravicami otrok in pravicami staršev (Gilbert idr., 2011, str. 252–253). Otrokova korist postane s tem novim vzorcem osrednje legitimacijsko načelo delovanja države, ki je s tega vidika upravičena poseči v družino na kontinuumu od storitev podpore družinam do izrazito avtoritativnih intervencij, ki so povezane z ukrepi za varstvo koristi otrok.

Kritika na otroka osredotočene perspektive

Čeprav je nov vzorec v sisteme varstva in zaščite otrok vnesel ključne pridobitve – zlasti v pomenu krepitve otrokovega pravnega položaja, poudarka na

njegovih pravicah, interesih, glasu in participaciji – številni avtorji opozarjajo na nekatere problematične učinke njegove implementacije v obstoječe usmeritve (prim. Gilbert idr., 2011; Featherstone idr., 2014; Verhallen idr., 2017; Rogowski, 2024).

Zlasti v sistemih, ki so usmerjeni predvsem v zaščito otrok – torej v prepozne in reaktivne odzive sistema, administracijo, upravno-pravne postopke, nadzor starševske skrbi, upravljanje s primeri, manj pa v zagotavljanje storitev podpore družinam v skupnosti – lahko nova, na otroka osredotočena paradigma dodatno okrepi nehumane odzive sistema na otroka, starše in družine, ki živijo v revščini in socialni izključenosti. Združitev zaščitne in na otroka osredotočene perspektive namreč povzroči združitev dveh logik – po eni strani logike moralizirajočega in obsojajočega odnosa sistema do staršev, ki jih sistem pojmuje kot problematične, in po drugi strani logike, ki otroka pojmuje kot od kontekstov (staršev, sorojencev, družine, skupnosti, kraja, regije) ločene posameznike (prim. Munro, 2011; Featherstone idr., 2014, Rogowski, 2024).

Značilna profesionalna mantra socialnih delavk, ki delujejo v takih sistemih je: »Jaz sem tukaj, da zaščitim otroka«, to pa po navadi pomeni pred »moralno spornimi starši«, ki pa bi tudi sami od države potrebovali podporo za boljše starševanje (Featherstone idr. 2014). V kombinaciji zaščitne in na otroka osredotočene paradigme se pogosto spregleda, da odvzem otroka pogosto povzroči trpljenje celotni družini in skupnosti (Rogowski, 2024, str. 73), poleg otroka tudi staršem, sorojencem, razširjeni družini in drugim v mikrosistemu okrog otroka in družine. Otroka tudi odreže od že obstoječih podpor in virov v (razširjeni) družini in skupnosti.

Featherstone idr. (2014, str. 2, 16) zato opozarjajo, da so socialne delavke v takih sistemih pogosto prisiljene ravnati v nasprotju z etičnimi načeli poklica in stroke. Ferguson (2011) piše, da so socialni delavci v takih sistemih prisiljeni prevzeti vlogo mehkih policistov. V tako usmerjenih sistemih se tudi pogosto ignorira vpliv vse večjih neenakosti v sodobnih družbah na starševski in družinski stres in tudi to, da je revščina pomemben dejavnik pri neustreznih starševskih ravnanjih. (Rogowski, 2024, str. 73).

Verhallen idr. (2017) so tudi na primeru implementacije na otroka osredotočenega vzorca v nizozemski sistem, ki je bil prej usmerjen predvsem v podporo družinam, pokazali na pomen preišljenosti pri integriranju te paradigme v sisteme, ki so (bili predhodno) poglavitno usmerjeni v zagotavljanje storitev podpore družinam. Pokazali so, da se je nizozemski sistem pod vplivom na otroka osredotočene paradigme postopno začel pomikati v smeri sistema z vse več elementi, ki so značilni za zaščitno orientacijo. Po implementaciji novega vzorca so v sistemu prepoznali intenzivnejši nadzor starševske skrbi, več poudarka na oceni tveganj in ogroženosti, povečanje števila prisilnih posegov države v družine, povečano število odvzemov otrok, več nameščenih otrok v rejništvo in institucije. Sistem se je po opažanju avtorjev začel odvracati od sistema, v katerem so bili prej v ospredju tako interesi otrok kot tudi interesi staršev, v sistem, kjer je v središču predvsem otrok.

Slovenski sistem blaginje kot izhodišče za umestitev slovenskega sistema SVOD/zo

Ker v Sloveniji sistem SVOD/zo do zdaj še ni bil podrobno konceptualiziran in analiziran, sem kot izhodišče za okvirno določitev njegove usmeritve izhajala iz opredelitve usmerjenosti slovenskega sistema blaginje (gl. npr. Filipovič Hrast in Rakar, 2019). Slovenski sistem je del sistema blaginje, zato je mogoče na podlagi usmerjenosti slednjega posredno sklepati tudi na usmerjenost sistema SVOD/zo – še toliko bolj, ker so tuje študije (Gilbert idr., 2011) pokazale ujemanje med tipologijami sistemov varstva in zaščite otrok ter tipologijami režimov blaginje po Esping-Andersenu (1990).

Esping-Andersenova (1990) tipologija je nastala ob koncu 20. stoletja na podlagi analize socialnih politik v nekaterih zahodnih kapitalističnih državah, in sicer z vidika treh indikatorjev: (1) dekomodifikacije (stopnje, do katere lahko posamezniki in družine ohranijo dostojno življenje ne glede na njihovo participacijo na trgu dela; pri tem ima ključno vlogo raven univerzalnosti dostopa do socialnih pravic), (2) socialne stratifikacije (kako država blaginje vpliva na kreiranje in reproduciranje obstoječih neenakosti v družbi) in (3) razmerja med državo, trgom in družino pri zagotavljanju socialnovarstvenih storitev pomoči in podpore (Filipovič Hrast in Rakar, 2019, str. 35). Esping-Andersen (1990) je na podlagi te analize opredelil tri režime blaginje: liberalnega (takrat prevladujoč v anglosaškem svetu), konservativno-korporativističnega (takrat prevladujočega v državah na evropski celine) in socialdemokratskega (prevladujočega v skandinavskih državah).

Ta tipologija je (bila) vplivna, a je (bila) tudi predmet številnih kritik (gl. npr. Kuitto, 2016), med drugim zaradi spregleda južnoevropskih in (post)socialističnih sistemov (Filipovič Hrast in Rakar, 2019, str. 38). Za Slovenijo kot srednjeevropsko državo s socialistično zgodovino je zato primernejša tipologija Kolarič in sodelavk (2002), ki poleg navedenih sistemov⁶ blaginje vključuje še katoliški (južnoevropski) in etatistični (državnosocialistični) model.

Kolarič in sodelavke (2009) opredelijo slovenski sistem blaginje kot dualni model, torej kombiniran model, ki združuje tako elemente konservativno-korporativističnega (socialna zavarovanja) kot tudi socialdemokratskega tipa (univerzalnost pravic). Socialdemokratske prvine v takratnem slovenskem sistemu blaginje so povezane s samoupravno socialistično preteklostjo Slovenije, za katero sta bila značilna močan javni sektor in razvejena mreža javnih socialnovarstvenih institucij z univerzalnim dostopom do javnih storitev in dobrin (Filipovič Hrast in Rakar, 2019).

Dualni model se je v Sloveniji ohranil vse do gospodarske krize leta 2008 (Filipovič Hrast in Rakar, 2019), ki je bila povezana z uvedbo varčevalnih ukrepov na področju socialnega varstva, tudi s krčenjem javnih programov in storitev ter izgubo skorajda univerzalne narave nekaterih socialnih pravic in prejemkov (npr. otroški dodatek postane z zakonom o uravnoteženju javnih financ leta 2012 selektiven in vezan na dohodkovni razred družine

6 Avtorice pišejo o sistemih blaginje in ne režimih blaginje.

oziroma gospodinjstva). Ti ukrepi sicer sovpadajo z že prej načrtovanimi reformami, zlasti s celovito prenovo socialne zakonodaje (Filipovič Hrast in Rakar, 2019). Vse navedene spremembe v sistemu blaginje, ki jih Filipovič Hrast in Rakar opredelita kot neoliberalne, po mnenju Dragoša (2016) povzročijo povečanje stopnje revščine med nekaterimi najbolj ranljivimi skupinami prebivalstva. Družine, ki živijo v kompleksnih obremenjujočih okoliščinah, so zagotovo med njimi.

Dodatne spremembe je v sistem vnesla tudi reorganizacija CSD-jev, ki je bila načrtovana že v času svetovne gospodarske krize, veljati pa je začela leta 2018, kljub pomislekom številnih praktikov, akademikov in strokovnih združenj (Rape Žiberna idr., 2020; Žnidar idr., 2020). Reorganizacija je povezana z uvedbo več reformnih ukrepov (informativni izračun, socialna aktivacija, nova organizacija dela), ki jih je mogoče opredeliti kot neoliberalne. Poleg tega je leta 2019 začel veljati *Družinski zakonik* (2017), ki je skupaj z drugimi dejavniki (npr. uvedbo informacijskega sistema KR PAN) dodatno spremenil naravo dela na CSD-jih (Zega, 2020). Strokovno delo je začelo postajati vse bolj ujeto v upravno-pravni model dela, na račun slabljenja storitev podpore družinam v skupnosti (Sitar Surič, 2016; Rape Žiberna idr., 2020).

V nadaljevanju argumentiram, da se spremembe v slovenskem sistemu SVOD/zo kažejo tudi v spremenjenih diskurzih in besednjaku v temeljnih dokumentih, ki opredeljujejo delo z družinami na CSD-jih. S tem namenom predstavljam diskurzivno občutljiv pregled petih izbranih dokumentov, ki pomembno sooblikujejo delovanje CSD-jev in sistema SVOD/zo, kar zadeva otroke in družine, ki živijo v kompleksnih obremenjujočih okoliščinah.

Diskurzivno občutljiv pregled petih dokumentov

Za diskurzivno občutljiv pregled sem izbrala pet dokumentov: *Zakon o socialnem varstvu* (1992), *Družinski zakonik* (2017), *Resolucijo o družinski politiki 2018–2028* (2018), *Program za otroke 2020–2025* (2020) in *Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo* (2025). Te dokumente sem izbrala zato, ker vsak od njih omogoča vpogled v različne ravni urejanja dela z družinami na CSD-jih – in s tem v sistemu SVOD/zo – pa tudi zato, ker so nastajali v različnih obdobjih in so zato izraz sprememb v usmerjenosti sistema.

Analitični okvir diskurzivno občutljivega pregleda omenjenih virov izhaja iz tipologije usmeritev sistemov varstva in zaščite otrok po Gilbert idr. (2011). Dokumente sem analizirala glede na rabo konceptov in implicitnih ideoloških predpostavk, ki so značilne za tri idealno-tipske diskurze (zaščita otrok, podpora družinam in na otroka osredotočen diskurz). Dopolnila sem jih s koncepti v omenjenih petih dokumentih.

Preglednica 1: Primerjalna analiza rabe konceptov in diskurzov glede na prevladujočo usmeritev sistema.

Podpora družinam	Zaščita otroka	Na otroka osredotočen vzorec
<p>v središču: otrok v družini in kontekstih (skupnosti, državi) in odgovornost države za zagotavljanje storitev podpore družinam</p> <p>diskurzivno ozadje: empatija države do otrok in tudi staršev, ki vzgajajo otroke v zahtevnih in kompleksnih okoliščinah</p> <p>odsotnost eksplicitnega diskurza: o zlorabi in zanemarjanju ter na splošno odsotnost pravnega jezika</p> <p>primeri možnih konceptualizacij in diskurzov: varstvo otrok in družine; storitve; pomoč in podpora; socialna preventiva; prva socialna pomoč; osebna pomoč; pomoč družini za dom; skupnost; socialna stiska; ugotavljanje potreb družine; pomoč staršem pri opravljanju starševske vloge; svetovanje staršem; krepitev starševskih zmožnosti; krepitev moči in virov; družinsko svetovanje; mediacija; pogovor; partnerstvo; sodelovanje; soustvarjanje; kakovost življenja otrok in družin; do vseh družin prijazna družba; programi za podporo družini; socialno-ekonomske razmere družin; revščina in socialna izključenost družin; krepitev socialne vključenosti otrok in družin; prostovoljna vključitev v storitve</p> <p>Prevladujoči diskurzivni okvir je socialno-preventivni.</p>	<p>v središču: otrok kot objekt zaščite in odgovornost države, da ga zaščiti pred nasiljem in zanemarjanjem staršev</p> <p>diskurzivno ozadje: individualizacija krivde in odgovornosti na starše</p> <p>odsotnost eksplicitnega diskurza: o revščini in socialni izključenosti nekaterih družin v družbi in tudi diskurza o odgovornosti države za zagotavljanje storitev pomoči in podpore družinam</p> <p>primeri možnih konceptov in diskurzov: nasilje/zloraba in zanemarjanje otrok; ogrožen otrok; zaščita ogroženih otrok; izrek ukrepa/postopki za varstvo koristi otroka; nadzor starševske skrbi; omejitev ali odvzem starševske skrbi; začasna odredba, preiskovanje staršev; dolžnost staršev; kršitev dolžnosti staršev; (nujni) odvzem otroka; omejitev ali odvzem starševske skrbi; starši kot objekti nadzora in presoje; implicitna procesna opozicija med starši in državo</p> <p>Prevladujoči diskurzivni okvir je zaščitno-pravni.</p>	<p>v središču: otrok kot subjekt pravic, otrok kot nosilec pravic in interesov, otrok kot samostojen pravni subjekt</p> <p>diskurzivno ozadje: otrok kot od kontekstov (družine, skupnosti) ločen pravni subjekt</p> <p>odsotnost eksplicitnega diskurza: o revščini in socialni izključenosti nekaterih otrok in družin v družbi in o zahtevnih okoliščinah, v katerih nekateri starši vzgajajo svoje otroke</p> <p>primeri možnih konceptualizacij in diskurzov: otrokovo mnenje; otrokov glas; participacija otrok; zastopanje otroka; upoštevanje otrokove volje; uresničevanje otrokovih pravic; otroci kot samostojni nosilci pravic; največja korist otroka; blaginja otrok; kakovost življenja otrok; celosten razvoj otroka; dober otrokov razvoj; prilagoditev participacije otroka glede na starost in razvoj; otrok kot aktiven član družbe; vključevanje otrok v zadeve, ki jih zadevajo; uresničevanje otrokovih pravic; programi zgodnjih intervencij, usmerjeni na otrokov razvoj in v krepitev vzgojnih spretnosti (t. i. programi pozitivnega starševanja)</p> <p>Prevladujoči diskurzivni okvir je osredotočen na pravice otrok.</p>

Zakon o socialnem varstvu (1992)

V zakonu izrazito prevladujeta besednjak in diskurz, ki ju lahko povežemo z usmerjenostjo sistema, ki je (bil) osredotočen predvsem na zagotavljanje storitev podpore družinam. O tem pričajo koncepti, kot so: storitve, socialno varstvo družin, osebna pomoč, pomoč družini za dom, socialna preventiva, podpora v skupnosti. To je izraz tega, da je zakon nastal takoj po osamosvojitvi, ko je v Sloveniji (po Filipovič Hrast in Rakar, 2019) prevladovala dualna kombinacija konservativno-korporativističnega in socialdemokratskega sistema blaginje, ki ga lahko na podlagi ugotovitve o primerljivosti sistemov blaginje in sistemov varstva in zaščite otrok (po Gilbert idr., 2011) povežemo s kombiniranim sistemom SVOD/zo in njegovo usmerjenostjo v zagotavljanje storitev podpore družinam. Tako zaščitnega kot na otroka osredotočenega diskurza v zakonu skoraj ni – čeprav je bil zakon večkrat noveliran.

Resolucija o družinski politiki 2018–2028: vsem družinam prijazna družba (2018)

Tudi v resoluciji prevladuje diskurz, ki kaže na usmerjenost slovenskega sistema SVOD/zo v podporo družinam. Ko resolucija obravnava sistem, omenja sistem varstva družin, ne pa sistema zaščite otrok. V dokumentu je opazna posebna skrb za najranljivejše otroke in družine v družbi, dokaz, da je sistem empatičen do kompleksnih obremenjujočih okoliščin staršev in družin, ki živijo v revščini in socialni izključenosti. To lahko povežemo s pojavnostjo socialdemokratskih elementov in usmerjenostjo sistema v univerzalno podporo družinam. Dokument tudi kaže razumevanje, da je položaj otrok tesno povezan z razmerami, v katerih živijo starši in družina. To kaže na pojmovanje otrok kot bitij, ki so vpeti v različne kontekste. Na podlagi tega lahko zopet sklepamo, da je resolucija utemeljena na paradigmi, ki je usmerjena v zagotavljanje storitev podpore družinam. V resoluciji je zelo opazen tudi diskurz o tem, da slovenska država prevzema odgovornost za zagotavljanje blaginje vseh otrok in družin v družbi, tudi najranljivejših. To spet kaže na elemente, ki so značilni za socialdemokratske sisteme, ki zagotavljajo univerzalno podporo družinam. Resolucija je tudi kritična do selektivne narave otroškega dodatka, se pravi da kritizira neoliberalne elemente v sistemu. V resoluciji zasledimo tudi idejo, da so »otroci posebna družbena skupina, ki so v celoti odvisni od odraslih in zaradi svoje starosti izključeni s področja odločanja« (str. 7). Idejo lahko povežemo z diskurzom o zaščiti otrok, a ta v resoluciji nikakor ni dominanten, podobno velja tudi za diskurz, osredotočen na otroka.

Družinski zakonik (2017)

V zakoniku dominira zaščitni diskurz, ki ga lahko prepoznamo po uporabi pravnih konceptov kot so: ogroženost otroka; korist otroka; omejitev ali odvzem starševske skrbi in pravice; nadzor nad izvajanjem starševske skrbi;

ukrepi za varstvo koristi otroka; škoda, ki jo utrpi otrok. Zaščitnemu sledi na otroka osredotočen diskurz, ki ga lahko prepoznamo po uporabi konceptov, kot so: upoštevanje otrokovega mnenja; pravica otroka in korist otroka kot vodilo, ki ga je treba presojati tudi z vidika otrokove osebnosti, njegovih želja in potreb; pravica otroka do stikov; izvajanje starševske skrbi v skladu s koristjo otroka. Ti koncepti kažejo, da je otrok v zakoniku pojmovan ne le kot objekt zaščite, ampak tudi kot subjekt s pravnimi pravicami, glasom in dostojanstvom.

V zakoniku zasledimo tudi koncepte, ki jih je vsaj do določene mere možno povezati z diskurzom, usmerjenim v podporo družinam, čeprav so ti ubesedeni na način, ki kaže na dominantnost zaščitno-pravne in na otroka osredotočene logike. Med njimi so npr.: razumevanje družine kot življenjske skupnosti otroka; razumevanje, da mora država zagotavljati razmere za razvijanje pozitivnega starševanja; načelo najmilejšega ukrepa v primeru posebnega varstva otrok, ki določa, naj se izreče ukrep, s katerim bodo starši čim manj omejeni pri izvajanju starševske skrbi, če je z njim mogoče dovolj zavarovati koristi otroka, in predvsem naj se izreče ukrep, s katerim se otrok staršem ne odvzame, če je s tem ukrepom mogoče dovolj zavarovati koristi otroka.

Program za otroke 2020–2025 (2020)

V programu je v ospredju pojmovanje otroka kot subjekta in samostojnega nosilca pravic. To lahko povežemo s paradigmo, osredotočeno na otroka. Na to kažejo koncepti, kot so: glas otroka; participacija otroka v zadevah; otrokovo izražanje mnenja; sodelovanje otroka pri odločanju; do otroka prijazni postopki. Hkrati je v dokumentu manj opazen tudi zaščitni diskurz, npr. pojmovanje otrok kot posebno ranljive družbene skupine, ki je v celoti odvisna od odraslih in zaradi svoje starosti večkrat izključena iz odločanja. Program tudi poudarja, da je položaj otrok vezan na življenjske razmere staršev in da je država odgovorna za zagotavljanje celostne blaginje otrok in družin v družbi. To kaže, da je v programu zelo opazen tudi družinsko-podporni diskurz, ki izraža razumevanje, da otrok ni od kontekstov (družine, skupnosti, države) ločen subjekt. V programu prevladuje na otroka osredotočena paradigma, ki ji sledi družinsko-podporna, zaščitna pa ostaja v senci.

Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo (2025)

Katalog izrecno ne uporablja pojma sistem SVOD/zo, temveč omenja področje varstva otrok in družine, kot področje dela na CSD-jih. V dokumentu lahko prepoznamo diskurz, ki je značilen za sisteme, usmerjene predvsem v podporo družinam. To se kaže v prevladujoči rabi konceptov, kot so: družinsko svetovanje, strokovna pomoč, mediacija, podpora staršem in usmerjanje

v podporne programe in storitve. Hkrati katalog področje varstva otrok in družine razčleni tako, da kot njegovo podpodročje opredeli posebno varstvo otrok in mladostnikov, ki obsega ukrepe, rejništvo, namestitve, skrbništvo in posvojitve.

Takšna hierarhična razporeditev vsebin nakazuje, da je osredotočenost na zaščito otrok vsaj z vidika kataloga pojmovana kot sekundarna možnost, ki se v sistemu aktivira, šele ko podpora ne deluje. Na deklarativni ravni lahko torej razberemo primarno usmerjenost v podporo družinam, ob hkratnem umeščanju zaščite otrok v ožji, specializiran podsegment sistema.

Hkrati je treba poudariti, da sta v katalogu zelo opazna tako zaščitni kot na otroka osredotočen diskurz. Zaščitni diskurz se kaže v rabi pojmov, kot so: korist otroka, ogroženost otrok, tveganje, odvzem, nadzor, omejitev starševske pravice, ki otroka konstruirajo predvsem kot objekt zaščite in legitimirajo intervencijsko ter nadzorno vlogo države. Na otroka osredotočen diskurz se kaže v uporabi konceptov, kot so upoštevanje otrokovega mnenja, pravica do obveščeniosti, sodelovanje otroka v postopku, zagotavljanje razmer za otrokov razvoj. Na deklarativni ravni je katalog izraz enakovredne kombinacije vseh treh usmeritev.

Razprava in sklepi

Hkrati s spreminjanem slovenskega sistema blaginje se je spreminjal tudi slovenski sistem SVOD/zo. Glede slednjega lahko na podlagi pregleda literature in primerjalne analize sklenem, da se je po osamosvojitvi sprva utrdil kot kombinacija socialdemokratske (s koreninami v državnosocialističnem modelu) in evropsko-kontinentalne usmerjenosti (po Gilbert, 1997; Gilbert idr., 2011). Tak sistem je bil prvih dvajset let po osamosvojitvi usmerjen predvsem v socialno varstvo otrok in družin in dokaj univerzalno podporo družinam. To je vključevalo tako denarno in materialno pomoč kot tudi praktično⁷ in psihosocialno podporo družinam v skupnosti; te storitve in dobrine so v veliki meri zagotavljali CSD-ji. Usmerjenost v zaščito je bila v tem prvem obdobju v ozadju, na otroka osredotočena pa kot vzorec v sistemu še ni obstajala. O večinoma celostni podpori družinam v tem obdobju priča poimenovanje ključnih področij dela na CSD-jih, ki ostaja v uporabi do danes (denarni prejemki in subvencije; starševsko varstvo in družinski prejemki; varstvo otrok in družine; socialnovarstvene storitve, ki vključujejo svetovanje posameznikom [prva socialna pomoč, osebna pomoč] in pomoč družini za dom).

Tudi slovenski sistem SVOD/zo je začel od gospodarske krize doživljati podobne pritiske kot širši sistem blaginje. Posledica tega je spreminjanje prvotne kombinacije. Sistem SVOD/zo začne pridobivati vse več elementov,

7 Praktična pomoč je konkretna pomoč družini na domu in v skupnosti (pomoč pri kuhanju, pospravljanju, skrbi za higieno otrok, učna pomoč, v primeru romskih skupnosti prevažanje otrok v šolo ipd.).

značilnih za neoliberalne sisteme (npr. selektivnost otroškega dodatka, krepitev upravno-pravnih in administrativnih nalog na CSD-jih; premalo kadra in časa za zagotavljanje storitev in programov podpore družinam v skupnosti na CSD-jih). *Družinski zakonik* (2017) nekaj let pozneje še okrepi zaščitno usmerjenost, v sistem pa vnese tudi na otroka osredotočen vzorec.

To oboje odločilno spremeni besednjak in dominantne diskurze ter s tem tudi način socialnega dela z družinami na CSD-jih in v sistemu. Poleg krepitev upravno-pravnih elementov (npr. pisanje mnenj za sodišča) in slabšanja storitev podpore družinam v skupnosti se v tem obdobju začne na CSD-je implementirati tudi komercialne standardizirane priročniške programe zgodnjih intervencij za krepitev starševskih spretnosti, usmerjenih zlasti v spreminjanje starševskih vedenj. Kot ugotavljajo Featherstone idr. (2013) v članku z naslovom *Poroka, sklenjena v peklju: ko se zgodnje intervencije srečajo z zaščito otrok* pa je implementacija takšnih programov – na račun ekspertnega strokovnega socialnega dela z družinami v skupnosti – ključna značilnost neoliberaliziranih sistemov SVOD/zo. Ti programi namreč lahko vzbujajo iluzijo hitre pomoči, ta pa družinam, ki živijo v kompleksnih obremenjujočih okoliščinah, pogosto ne pomaga, saj programi ne zadovoljujejo njihovih resničnih potreb po storitvah pomoči in podpore. Fokus na spreminjanje starševskih vedenj, ki je značilen za takšne programe, je namreč posledica preozke, dekontekstualizirane in tudi depolitizirane perspektive, ki zamegli, da so resnične težave teh družin največkrat povezane z revščino in socialno izključenostjo (Featherstone idr., 2014); to je treba lajšati celostno.

Trenutno največji problem slovenskega sistema SVOD/zo je pomanjkanje celostnih in pravočasnih storitev podpore družinam. Otroci in družine, ki živijo v kompleksnih obremenjujočih okoliščinah, povezanih z revščino in socialno izključenostjo, v sistemu sicer še dobijo denarno pomoč (družinski prejemki, nadomestila) in tudi materialno – pri tem so družine nižjega srednjega sloja tu zaradi selektivnosti otroškega dodatka bolj prikrajšane – minimalno pa storitve praktične in psihosocialne pomoči in podpore v skupnosti od CSD-jev – oboje se je v preteklosti na CSD-jih izvajalo v okviru skupnostne storitve pomoč družini za dom, ki se sedaj večinoma izvaja v pisarnah socialnih delavk. Sklepam, da je prav pomanjkanje takšnih storitev – ob hkratni kreptvi zaščitnega in na otroka osredotočenega diskurza – eden izmed poglavitnih dejavnikov, ki je v preteklem desetletju in več pripomogel k povečanemu pritisku na sistem po odvzemih otrok iz družin ter njihovem nameščanju v rejništvo in institucije.

Predlogi

Na podlagi predstavljene analize predlagam, da v politiki, znanosti in stroki eksplicitno uporabljamo poimenovanje sistem socialnega varstva otrok in družin, ki vključuje tudi podsistem zaščite otrok (sistem SVOD/zo). Ta konceptualizacija je odsev ideje, da mora biti slovenski sistem SVOD/zo usmerjen predvsem

v zagotavljanje čim bolj celostne in zgodnje pomoči in podpore družinam, ob upoštevanju na otroka osredotočene paradigme (zato v konceptualizaciji ni govora le o družinah, ampak tudi o otrocih). Ta konceptualizacija vključuje tudi zaščitni diskurz, ki pa je vgrajen v logiko, da je država najprej dolžna pomagati in podpreti – in ob tem slišati glas otroka, in šele nato poseči.

Politiki predlagam snovanje socialnih, družinskih in otroških politik, ki naj v slovenskem sistemu SVOD/zo krepijo elemente, značilne za socialdemokratske sisteme varstva in zaščite otrok po tipologiji Gilberta idr. (2011). Elementi teh sistemov se namreč najbolj skladajo z ustavnim načelom, da je Slovenija socialna država. Politiki predlagam tudi kadrovske in strokovne krepitve storitve pomoč družini za dom na CSD-jih. Krepitve strokovne socialnodelovne zgodnje pomoči in podpore otrokom in družinam v skupnosti naj ima prednost pred implementacijo komercialnih programov, ki se osredotočajo zgolj na spreminjanje starševskih vedenj, ne upoštevajo pa vpliva kontekstov in okoliščin. To še posebej velja za socialno delo z otroki in družinami, ki živijo v kompleksnih obremenjujočih okoliščinah, povezanih z revščino in socialno izključenostjo, saj pri njih vedenjske intervencije nimajo učinka (Featherstone idr., 2013).

Znanosti na področju socialnega dela z otroki in družinami predlagam raziskovanje razlik med zaščitno in na otroka osredotočeno paradigmo in skrbno ravnanje z zaščitnim diskurzom, ki je pomemben, a v znanosti ne sme postati prevladujoč. Znanosti prav tako predlagam razvoj novih pristopov za kontekst CSD-jev, še posebej za kontekst storitve pomoč družini za dom. Ti novi pristopi naj bodo usmerjeni v zagotavljanje celostne in zgodnje pomoči in podpore, saj taka pomoč na dolgi rok zagotavlja ciljano preventivo (znotraj progresivnega univerzalizma) kompleksnih obremenjujočih izkušenj pri otrocih in v družinah. Z razvojem takih pristopov tudi znanost posredno pripomore k ureničevanju načela socialne države.

Državi predlagam tudi sistematično spremljanje statističnih podatkov, ki so ključni z vidika spremljanja sprememb v usmerjenosti sistema SVOD/zo. Še posebej je pomembno redno spremljati število odvzemov otrok iz družin, čas bivanja otrok v kriznih centrih in število otrok, nameščenih v rejniški sistem in institucije. Ključno je spremljati tudi namestitveno (ne)stabilnost otrok v rejništvu in institucijah (menjave rejniških družin, prehajanje otrok med kriznimi centri, rejništvom ter stanovanjskimi skupinami in strokovnimi centri).

Viri

- Berrick, J. D., Gilbert, N., & Skivenes, M. (ur.) (2023). *Oxford handbook of child protection systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Creasy, R., & Corby, F. (2023). *Children, family and the state: a critical introduction*. Bristol: Policy Press.
- Dragoš, S. (2016). Socialna država in solidarnost. *Teorija in praksa*, 53(specialni zvezek), 149–169.
- Družinski zakonik* (2017). *Ur. l. RS*, št. 15/17.

- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Featherstone, B., Morris, K., & White, S. (2013). A marriage made in hell: early intervention meets child protection. *British Journal of Social Work*, 44(7), 1735–1749. DOI: 10.1093/bjsw/bct052
- Featherstone, B., White, S., & Morris, K. (2014). *Re-imagining child protection: towards humane social work with families*. Bristol: Policy Press.
- Ferguson, H. (2011). *Child protection practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Filipovič Hrast, M., & Rakar, T. (2019). *Socialna politika danes in jutri*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Fox Harding, L. M. (1991a). The Children Act 1989 in context: four perspectives in child care law and policy (I). *Journal of Social Welfare and Family Law*, 13(3), 179–193. DOI: 10.1080/09649069108415087
- Fox Harding, L. M. (1991b). The Children Act 1989 in context: four perspectives in child care law and policy (II). *Journal of Social Welfare and Family Law*, 13(4), 285–302. DOI: 10.1080/09649069108416148
- Fox Harding, L. (1997). *Perspectives in child care policy*. London: Routledge.
- Gilbert, N. (1997). *Combatting child abuse: international perspectives and trends*. Oxford: Oxford University Press.
- Gilbert, N., Parton, N., & Skivenes, M. (ur.) (2011). *Child protection systems: international trends and orientations*. Oxford: Oxford University Press.
- Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo (2025). Skupnost centrov za socialno delo Slovenije. Pridobljeno 6. 3. 2026 s https://www.scsd.si/files/Katalog_nalog_CSD_2025_ZSV_in_ZDOsk-1.pdf
- Kolarič, Z., Črnak-Meglič, A., & Vojnovič, M. (2002). *Zasebne neprofitne volonterske organizacije v mednarodni perspektivi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kolarič, Z., Kopač, A., & Rakar, T. (2009). The Slovene welfare system: gradual reform instead of shock system. V K. Schubert, S. Hegelich, & U. Bazant (ur.), *The handbook of European welfare systems* (str. 444–461). London: Routledge.
- Kuitto, K. (2016). *Post-communist welfare states in European context: patterns of welfare policies in Central and Eastern Europe*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Mešl, N., & Ilešič, V. (2020). Sodelovalno socialno delo z družino na centrih za socialno delo: utopija ali nujno izhodišče sodobne prakse? *Socialno delo*, 59(2/3), 113–132.
- Mešl, N., & Kodele, T. (2016a). Sodelovalni procesi socialnega dela z družino v skupnosti: krepitev odpornosti družin s številnimi izzivi. V T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Družine s številnimi izzivi: soustvarjanje pomoči v skupnosti* (str. 41–64). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Pridobljeno 15. 2. 2026 s <https://www.fsd.uni-lj.si/mma/-/2016091213042605/>
- Mešl, N., & Kodele, T. (2016b). Udejanjanje sodobne doktrine socialnega dela: od obravnavanja strank k sodelovanju z ljudmi. *Socialno delo*, 55(3), 109–122.
- Mešl, N., & Kodele, T. (2025). Ten-year development of collaborative social work with families in complex problem situations in Slovenia: thematic analysis of project documentation. *Social sciences*, 14, 372(6), 1–18. Pridobljeno 15. 2. 2026 s <https://www.mdpi.com/2076-0760/14/6/372>
- Munro, E. (2011). *Munro review of child protection: final report – a child-centred system*. Department for Education. Pridobljeno 6. 3. 2026 s <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7b455ee5274a34770ea939/Munro-Review.pdf>

- Organizacija združenih narodov (1989). *Konvencija o otrokovih pravicah*. Ur. l. RS – Mednarodne pogodbe, št. 35/1992.
- Petrovčič, P. (2025). Vse več otrok v vzgojnih zavodih: zakaj je sicer preživeta praksa odvzemanja otrok iz družin in njihovega nameščanja v vzgojne zavode v Sloveniji tako zaživel? *Mladina*, 50, 52–53.
- Program za otroke 2020–2025* (2020). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- Rape Žiberna, T., Cafuta, J., Žnidar, A., & Flaker, V. (2020). Začetna analiza stanja po izvedeni reorganizaciji: skupščina kot oblika aktivističnega raziskovanja za izboljšanje delovanja centrov za socialno delo. *Socialno delo*, 59(1), 5–27.
- Resolucija o družinski politiki 2018–2028: vsem družinam prijazna družba* (2018). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.
- Rogowski, S. (2024). *Critical social work with children and families: theory, context and practice* (2. izdaja). Bristol: Policy Press.
- Sitar Surič, S. (2016). *Uporaba in razvijanje teoretskih konceptov socialnega dela v praksi centrov za socialno delo* (doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Pridobljeno 15. 2. 2026 s http://www.nbn.si/URN:NBN:SI:FSD:DOC-DIS_SITAR
- Verhallen, T., Hall, C. J., & Slembrouck, S. (2017). Family support and child protection approaches: historicising perspectives on contemporary discourses of social work. *Qualitative Social Work*, 16(5), 707–723.
- Zakon o socialnem varstvu* (1992). Ur. l. RS, št. 54/92.
- Zega, Ž. (2020). *Vsebinska reorganizacija centrov za socialno delo* (diplomsko delo). Pridobljeno 15. 2. 2025 s <http://www.nbn.si/URN:NBN:SI:FSD:DOC-BDI659>
- Žnidar, A., Rape Žiberna, T., & Rihter, L. (2020). Reorganizacija centrov za socialno delo kot izziv za uporabo sodobnih konceptov socialnega dela. *Socialno delo*, 59(2/3), 147–162.